

KÜLTEPE KAZILARI 1959

Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ

Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına idare etmekte olduğumuz Kültepe kazılarına bu yıl da devam edildi. Karum sahasında ve Ib katında yaptığımız kazılarda büyük binaları ve bunlara ait depoları meydana çıkardık. El değmemiş durumda elimize geçen bu binalarda, şekillerini iyi tanımadığımız, çeşitli iri kaplara ve bilhassa Karum'da tarafımızdan bulunmuş olan tabletlerin en sağlam durumda olanlarına rasladık. Bu vesikalar Alishar, Boğazköy buluntuları yanında Assur Koloni teşkilâtının son safhada aldığı şekli ve bilhassa Anadolu içinde gelişmeğe başlayan hareket ve hadiselerin tefsiri bakımından mühim ip-uçları vermektedir. Ib katının damga ve silindir mühürle baskılı tablet ve zarfları II. katta görülenlere bakınca, esaslı ayrılıklar göstermektedir. Bu çağda, kült merkezinin Kültepe'de olduğu anlaşılan baş kadın ve yanındaki erkek tanrıya ait heykelcik kalıbının mukaddes hayvanın da ilâvesiyle orijinal bir şekle sokulduğu görülmektedir. Sayıları II. katta keşfolunanlar kadar çok olmamakla beraber, muhteva ve bilhassa Boğazköy ve Alishar tabletleriyle birlikte, bu ticaret sisteminin son safhası ve İç Anadolu'nun kuzey kısımlarına doğru yayılışı hakkında esaslı bilgiler vermektedir. Ib katının plânlarını iyi muhafaza etmiş olan binalarında, bugüne kadar bilinmiyen, yeni çanak-çömlek şekillerine, boğa başlı, mühürlü çok iri içki küplerine raslanmıştır.

II. kattaki yerli tüccar Puşu-Ahşu'nun arşivi 10 odalı büyük bir bina halindedir. Zengin ve Kanış'de çok kuvvetli bir şahsiyet olduğu anlaşılan Puşu-Ahşu'nun depoları, bodrum katı halinde inşa edilmiş odalardır. Bınanın ortasını teşkil eden salının bir köşesinde kerpiçten yapılmış

buğday anbarı, ortasında ocağı ve duvar diplerinde de genişçe toprak sedirleri vardır. Furun, mutfak ve kiler ayrı odalar halindedir. Ev iki katlıdır. Kilerde boğa, manda, kartal ve aslan heykeli biçiminde içki kapları, kabartmalı vazolar, süzgeçli testiler bulunmuştur.

Bu sene elde edilen yerli üslûptaki silindir mühür baskıları, diğer üslûplara girenlerden daha fazladır. Bunun sebebi yeni arşiv sahiplerinin hep yerli, Anadolu'lu olmasıdır. Bu bakımdan, Mezopotamya'nın tesiri altında gelişen yerli üslûbun Anadolu'ya has yeni ve değişik hususiyetlerini de görmek mümkün olmaktadır. Karum kazıları her mevsim bu nevi bir ticaret merkezinde bulunması icab eden vesikaların miktarını arttırmakta ve bilgimize yenilikler getiren çok değişik karakterde eserler vermektedir.

Höyükte birkaç senedenberi kazılmakta olan ve Karum'un II. katına tekabül eden büyük bir binanın ikamete tahsis olunan yeni kısımları meydana çıkarılmış ve odalardan bir tanesinde Assur dili ve yazısıyla yazılmış iki tablet bulunmuştur. Bullalar üstündeki yerli üslûba giren silindir mühür baskıları da Karum'da II. katta bulunanların stilindedir. Plânına göre mabetten başka bir şey olmayan bu monümental bina, Hitit İmparatorluğu çağına ait Boğazköy mabetlerinden, en az, 4 asır önce Kültepede de monümental mabetlerin inşa edildiğini göstermektedir.

Tepenin prehistorik devirlerine ait derin tabakalarda, Kültepenin stratigrafisini temin maksadiyle, yapılan kazılarda Eski Tunç Devri medeniyetinin Orta ve Eski safhasına ait çeşitli seramik'e, mermer idollere ve muntazam mahalle komplekslerine rastlanmış ve Kalkolitik devire yaklaştığımız hissedilmiştir. Bu sene ölü

hediyeleri zengin olan taş sanduka mezarlarda Kültepe'de mahallî bir hususiyet gösteren ve Orta Anadolu seramiği ile bir arada Kuzey Suriye menşeli ithal eşyası da bulunmuştur. Orta Anadolu Kronolojisi için çok mühim olan bu yabancı seramik nev'ini ilk fırsatta, neşretmeye çalışacağız. Kültepe kazıları, Orta Anadolu'nun bu kısmında Kuzey-Suriye ile münasebetlerin daha E. T. Devrinde başlayıp, zamanla, geliştiğini açık bir şekilde öğretmiş bulunmaktadır.

Altın-tepe kazıları:

Altın-tepe'de 1938 yılında, tesadüfen, meydana çıkarılan madenî eşyanın bir mezara bırakılan ölü hediyeleri olduğu anlaşılmış ve bu zengin kolleksiyonun, ancak, küçük bir kısmı Ankara Müzesine getirilebilmişti. O tarihten bu yana Altın-tepe daima ihmal edilmiş, hiçbir ilim heyeti bu mühim merkezde araştırma yolunu açmamıştı. 1956 yılında, 1938'de tahrip edilmiş olan mezarın hemen yanında bir ikincisi meydana çıkarılmış ve ölü hediyelerinden hiçbiri Devlet Müzelerine intikal etmemiştir. 1959'da 3 odadan ibaret olan bu mezarın tabanını temizlerken Urartu Arkeolojisi için çok mühim olan eserlerden bazılarının hâlâ orada beklediğini gördük. İkincinin aksine bu mezar odaları tahrip edilmemiştir. Mezar dikdörtgen plânlı ve 3 odalıdır. Odalar birbirlerine kapılarla bağlı olup, dışa açılan kapı, ortadaki odadadır. Mezarın her tarafı, Urartu stilinde, kesme taşlarla inşa edilmiş, üstü de sahte kemer tarzında bindirme tekniğinde örtülmüştür. 1958 yılındaki araştırmalarımızı takiben, 1959'un Eylül-Ekim aylarında Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına, bu satırları yazanın başkanlığında Prof. Dr. Nimet Özgüç, Arkeolog Mahmut Akok, Asistan Kutlu Emre ve Fotoğraf Selâhattin Öztartan'dan kurulu bir heyet, kazıya başladı.

Erzincan'ın 20 kilometre doğusunda Erzincan-Erzurum şosesi üstündeki Altın-tepe yüksek, büyük bir kısmı tabii olan, bir tepedir. Urartu şehirlerinin bir çoğun-

da olduğu gibi, tabiaten müstahkem tepenin üstüne, sur izleri bugün de görülebilen, bir Urartu şehri kurulmuştur. Mezar odaları tepenin Güneydoğuya bakan sırtları üstüne inşa edilmiştir. Önce sırttaki tabii toprağa 4 köşeli büyük bir çukur-kuyu kazılmış ve toprağın yanlardan kaymaması, çukuru doldurmaması için, çukurun dört tarafına iri bloklarla sağlam duvarlar yapılmak suretiyle, adetâ, yer altına bir kule inşa edilmiştir. Mezar odaları bu çukura yapılmış ve kapak taşlarının üstleri, tabaka halinde, moloz taşları ve toprakla örtülmüştür. Tarafımızdan keşfolunan sonuncu mezar, Altın-tepenin 3. mezarıdır. Bu 3 odadan ibarettir. Mezar odaları Urartulara has çok ince bir taş işçiliğinin eseri olan kesme taşlarla inşa edilmiş, üstleri, diğer mezarın aksine, çok iri bloklarla düz dam tarzında örtülmüştür. Dışa açılan kapısı olan 1 No. lu odanın muhtelif kısımlarına düzenli bir şekilde: a — İri bir tunç kazanın içine bırakılan küçük madeni kaplardan müteşekkil eserlerle, demir silâhlar, tunçtan at heykelcikleri, möble imalinde kullanılan âletler. b — At ve arabaya ait koşum takımları, suvari eşyası, gemler, çanlar. c — Demir baltalar, ok ve mızrak uçları, bıçaklar, kazmalar. d — Ağaç sandalya ve taburelerin madeni ve ağaç kısımları. e — Pişmiş toprak kaplar. f — Kemikten süs eşyası... yerleştirilmiştir. Ağaç sandalyaların ayaklarını kaplıyan tunçtan boğa ve aslan bacakları; araba ve at koşum takımlarında kullanılan çeşitli eşya; yerinde kalan izlerine göre, kolayca, restore edilebilen sandalya ve tabureler mühim bir yer tutmaktadır. Uzunluğu yarım metreyi geçen ince bir tunç levha üstüne kabartma olarak işlenen ve üst üste 3 sıra halinde görülen mızraklı suvari, yaylı süvari, koşan aslan, boğa, kanatlı boğa, kanatsız at, sfenk, keçi... motifleri Toprakkale kalkanı üstündeki tasvirlerin veya Karmur-Blur'dekilerden daha zengin bir motifi temsil etmektedir. 8 cm. çapındaki tunç bir kursu dolduran ve dötrnala giden kanatlı bir at üstünde duran tanrıyı temsil eden eser, çok enteresan bir bulun-

tudur. Kenarları delik olan bu eserler bir yere dikilmekte veya çivilenmektedir. 2 No. lu odada iki lâhit vardır. İkisinin de kapakları süsüzdür; tekne biçimindedir. Birinde kadın, diğerinde erkek iskeleti vardır. Erkek lâhtinin dışında demir kalkan, ok uçları, sandalya ve 3 kap vardı. Bunların yanına altın, gümüş ve kıymetli taşlarla süslü bir elbisenin de bırakıldığı anlaşılmaktadır. Kadına ait lâhtin içinde elbiseyi süsleyen süslü birçok altın rozetlere, gerdanlık tanelerine rastlandı. Bunlar bugüne kadar Urartu şehirlerinde bulunan altın eşyanın en zenginini temsil etmektedir. Bu sarkofajın dışında bir sandalya, pişmiş topraktan 2 kap, altın ve gümüşten süs taneleri in-situ hallerini muhafaza ediyordu. Assurdan ithal edilmiş fayans bir kap da burada duruyordu. 3. odaya bir sandalya, bir kerevet, pişmiş topraktan testi - tabaklarla, iki ucu aslan başlarıyla süslü gümüş çubuk bırakılmıştır. Buradaki möblenin bacaklarını kaplayan madenî kısımların büyük bir kısmı gümüşten dir. 2 ve 3. odaların duvarlarında birçok niş vardır.

Mezar odalarını örten kapak taşları, zelzeleler sebebiyle çatlamış, ve mezar odasına düşmüş bu suretle altta kalan ölü hediyelerinin mühim bir kısmını ezmiş; sonra buraya giren yağmur suları ve toprak da madenî eserlerin çürümesini kolaylaştırmıştır. Buna rağmen, her eserin sağlam kalmış bir örneği elimizdedir.

Urartu Devletinin en parlak devrine

ait olan Altın-tepe eserleri, Toprakkale buluntularıyla çağdaştır. Mezara altın, gümüş, tunç, demir, keramik, fayans ve kıymetli taşlardan yapılmış her nevi eser bırakılmıştır. Bu bakımdan mezarın keşfi, yalnız Urartuların ölü gömme âdetlerini, mezarlarını öğrenmemizi sağlamamış, aynı zamanda Urartulara ait, henüz tanımadığımız birçok eserin ortaya çıkmasını temin etmiştir. Altın-tepe'de bulunan eserlerin mühim bir kısmı Toprakkale ve Karmur-Blur'da yoktur. Şu anda madenî eserler temizlenmektedir. Çalışmalarımız devam etmektedir. Eserler üzerinde yeni yeni resimler görülmektedir. Henüz, çivi yazılı veya hiyeroglifli bir kitabe raslanmadı.

Altın-tepe kazılarının ikinci mühim bir neticesi de, mezarlar arasında üstü açık bir mabedin keşfedilmiş olmasıdır. Hususi surette hazırlanmış düz bir meydanlığın bir ucuna yerleştirilen uzun bir kaide taşının üstüne, yükseklikleri 3 metreye yaklaşan 5 (dikili taş) stela konulmuştur. Taşlar gayet düzenli bir şekilde işlenmiştir. Hiç birinde kitabe yoktur. Kaidе taşının ortası hizasında ve önünde, merkezî kısmında bir deliği olan sunak vardır. Burasının mezarlarla ilgili bir kült yeri olduğundan şüphe edilemez.

Altın-tepe kazılarına 1960 yılında da devam edeceğiz. Kült sahasını, ve yeni mezarları tetkik edeceğiz, 1961 yılından sonra da Altın-tepe'deki asıl Urartu şehrini tetkik etmeye başlayabileceğimizi umuyoruz.